

"עושות סדר" סדר פסח לנשים – מבט מגדרי חגית אקרמן

מבוא

סדר פסח חוגג את זמן היווסדו של עם ישראל. הסדר משקף תודעה לאומית שעוצבה במשך זמן רב והפכה את סיפור יציאת מצרים לסיפור תרבותי מכונן, המחבר והופך אותנו לבני עם אחד. ההגדה של פסח נוצרה ונערכה במשך דורות רבים כמארג רב שכבות. כיצירה אקלקטית רב-דורית מעמידה הגדת הפסח בבסיסה כמה רעיונות: סיפור יציאת מצרים כגאולה רוחנית וכגאולה לאומית - "יציאה מעבדות לחירות", עיסוק בהלכות הפסח - הלכות אכילת קורבן הפסח כזיכרון לפולחן בבית המקדש, ועיסוק במפעל החינוכי - "הגדת לבנך" - המתמקד בתכנים ובערכים שחשוב לנו להוריש לבנינו ולבנותינו.¹

סדר נשים, טקס אשר נוצר ומתקיים בארבע העשורים האחרונים, מבטא את הצורך של נשים יהודיות לספר את סיפורן (והגדת לך, לאמך לאחותך לבתך). הרצון לספר את הסיפור בא למלא את החלל שנוצר אחרי דורות של אי-נראות של נשים בהיסטוריה, בספרות ובטקסטים הקדושים.² נשים חשו - ועדיין חשות - בפער גדול בין התפקיד האקטיבי שלהן לפני ליל הסדר בניקיון, בבישול, בקניות, ובלייל הסדר עצמו - באירוח ובהגשה, לבין הפסיביות והשוליות שלהן בטקס עצמו: בהובלתו ובהשתתפות פעילה במהלכו. העובדה שבהגדת פסח אין מופיעות דמויות נשים וקולן נפקד אף ככותבות, מחריפה את חוויית שוליותן. שאלת מחויבותן באמירת ההגדה שנויה אף היא במחלוקת, כלומר יש פוסקים הגורסים שאישה אינה מוציאה איש ידי חובתו באמירת קטעים בהגדה, ועל כן כדאי שהוא יאמרם בשקט. יצירת טקס של סדר נשים מתוך הכתוב - "חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - מחייבת אותנו להתייחס לציווי הזה בחינו וליישם אותו: זו הזדמנות טובה לציין ולחגוג את "יציאת מצרים" של הנשים בדורות האחרונים.³

התהליך שבו נשים ניכסו לעצמן את הסדר מקביל למעשה לתהליך שהתרחש בתנועה הפמיניסטית במעבר שבין הזרם הליברלי לזרם הרדיקלי. הזרם הליברלי שם במרכזו שוויון ערך והזדמנויות בין גברים לנשים ופועל למיזוגה המלא והשוויוני של האישה בחברה על תרבותה וערכיה.⁴ השלב הרדיקלי, ובתוכו הפמיניזם התרבותי, מעלה על נס את השונות המגדרית מתוך שאלה על מקור השוני בין המינים: מולד או מובנה. הפמיניזם הרדיקלי מבקש לפרק את ההבניות החברתיות הפטריארכליות ומבקש ליצור לצידין פרספקטיבה נשית חדשה המשתמשת בכלים חדשים.⁵ מרעיונות אלה עולה ששתי תנועות אלה בווריאציות שונות באות לידי ביטוי בתהליך של יצירת הסדרים: ראשית, הרצון למלא את תפקיד הגברים; שנית, הרצון להביא מרחב נשי ייחודי לתוך הטקס. חלק מהנשים שהשתתפו בסדרי הנשים חוו זאת כתהליך שהתפתח במעבר משלב ראשוני ליברלי - שוויון תפקידים בהנחיית הטקס המסורתי במרחב

¹ זרחי, אחיטוב, לין, תלמי, שפירא 2000.

² Coen, Inisfeld, Mohr, Spector 1993; אליאור 2001.

³ ענת ישראלי דף הכנה לסדר נשים במדרשה 2008.

⁴ מקינן 2005; קמיר 2002; לוביץ' 2000; שנהב 2005.

⁵ לורד 2006, מקינן 2005, קמיר 2002, שנהב 2005.

המשפחתי – לשינוי לטקס רדיקלי נשי (בעיקר חילוניות). אחרות פעלו ליצירת טקס נשי רדיקלי מבלי לעבור בשלב הראשון (בעיקר דתיות – דבר הקשור לחוקים הלכתיים).

התבוננות בסדר נשים בהיבט הטקסי שלו מזמינה אותנו לראות את תפקידו של הטקס כמרחב היוצר משמעות חדשה ופועל כטרנספורמטור למשתתפות בו. העובדה שנערך כאן טקס ולא רק לימוד הופך את מהלך הסדר לאקטיביזם תרבותי, אירוע המאתגר את הנורמות ואת הערכים החברתיים-דתיים-פטריארכליים במטרה לשנותם.

סדר נשים היווה הזמנה לנשים להתמודד עם האתגר של החזרת הנשים למרכז, מתוך אמונה שהכנסת הפרספקטיבה הנשית חזרה לתוך הסיפור יש בה גם פעולה של תיקון עולם ומתן פתחון פה לחצי מאוכלוסיית העם שלא תועדה וקולה לא נשמע, וגם הזדמנות לחקר דרכים חדשות של חשיבה, מדרש והסתכלות, שהמבט הנשי יכול להאירו ולחדדו. בדרך זו ניתן יהיה להביא בשורה חדשה לעולם הנשי כההליך הכרחי בדרך לשינוי הטקס.⁶

⁶ Coen, Inisfeld, Mohr, Spector 1993